

HET IDEE GOD

Er worden dit jaar weer een paar kerken gesloten. Er is niet meer zoveel behoefte aan plekken waar mensen samenkomen om te bidden en elkaar te bevestigen in hun geloof. De vertrouwde klanken van woorden en gezangen verstommen, de traditionele liturgische gebaren zijn al versoberd. Het gebeuren binnen de kerk boeit niet meer, en buiten de kerken raken steeds meer mensen van God vervreemd.

Is dat zo? Misschien raken we alleen vervreemd van de *voorstelling* die we van God hebben, of van de taal waarin die voorstelling wordt weergegeven. Het aloude idee God laat zich niet meer zo goed verstaan. De woorden en beelden die voor de mensen vroeger kennelijk betekenis hadden hebben dat voor ons niet meer. Als dat zo is, dan maken wij een grote fout door die woorden en beelden te blijven gebruiken. Zij duiden geen werkelijkheid meer aan die wij begrijpen en onbegrepen woorden wekken alleen maar misverstand. Op tal van andere levensgebieden zoals de wetenschap, techniek, economie, politiek en communicatiemedia, worden de taal en de hulpmiddelen aangepast aan de ontwikkeling; alleen de godsdienst ligt verankerd in eerbiedwaardige vormen en begrippen die voor een dergelijke aanpassing maar weinig ruimte laten. Aldus verpakt komt het geloof voor steeds meer mensen als ongeloofwaardig over. Reeds wordt de jonge generatie er niet meer door geïnspireerd. Als we door blijven dobberen op de oude beelden, zal deze god na enkele generaties verdwenen zijn.

Op de aloude vraag "Bestaat God?" kun je antwoorden: ja, althans zeker op de manier waarop ideeën bestaan. Mijn gedachten bestaan; die heb ik namelijk zelf bedacht. Dat mijn liefde voor wie ik liefheb bestaat, weet ik zeker en zij ook. Op deze wijze bestaat God zolang het idee "God" voortleeft, zolang er mensen in hem geloven. Die god heeft dus mensen nodig om te bestaan. De vraag is nu, of er ook god is zonder dat iemand in hem gelooft, dus of hij *op zichzelf* bestaat. Deze god is dan een object, iets buiten ons. We kunnen over hem denken en over hem praten als over iemand die er niet bij is, een "derde" die we eventueel in het gesprek kunnen betrekken of niet.

Dit is een gangbare manier waarop wij God ter sprake brengen: we kunnen over of tot hem spreken en erop vertrouwen dat hij luistert. We gaan met hem om als een soort iemand, al weten we, dat hij elke menselijke maat te boven gaat. Het denkbeeld dat we van hem hebben past op die objectieve god. Het beeld is fictief; van de echte God weten we niets. Hij is niet alleen een "derde", hij is ook een vreemde. "*Niet hoog en ver van ons vandaan maar ons zeer nabij*" klinkt goed, maar wordt het ook zo beleefd? Onze Vader krijgt het adres "...die in de hemel zijn", en dat lijkt te verwijzen naar een eigen domein, een locatie elders waar wij voorlopig geen toegang hebben.

Het is deze object-achtige god, waaraan op grote schaal getwijfeld wordt. Hij zou er net zo goed niet zou kunnen zijn. Ik deel in die twijfel van mijn tijdgenoten en zoek naar de echte God om in te geloven. Waarom ? Niet op redelijke grond. Misschien omwille van een vermoeden, een intuïtie, verlangen, naar God die ik niet kwijt wil. Ik vind hem niet in de vele beredeneerde godsbeelden en de spitsvondigheden van de kerkelijke dogmatiek. Ik hoop op mijn zoektocht een *geloofwaardige* God te ontdekken, een die mij nabij is: geen derde, geen vreemde, maar *mijn* God. Hij en ik in één domein. Ik vind steun in de titel die gelovige mensen God ooit gaven en die ze hebben vastgelegd in het bijbelboek Exodus (3:14) waar ze hem laten zeggen: JHWH, een Hebreeuws woord dat je kunt vertalen als **ik ben er**, ik ben bij jou, ik zal er zijn, op mijn manier. Kortom: **GOD IS.**

Dat moet dan een andere manier van *zijn* zijn dan het *zijn* van alles wat er verder is. God kan niet naast al dat andere staan, want dan zou hij weer een object zijn tussen vele, een buitenstaander. Ik probeer te begrijpen hoe mensen en de dingen er kunnen zijn: niet naast maar samen mét God. Ik stel me voor dat God de enige is die echt IS; heel de rest bestaat mét hem, van hem uit. Als dat zo is, dan is hij het milieu waarin wij leven, bewegen en zijn, met alles en allen die er ook zijn. Bij die God ben ik dus thuis, met al het andere en iedereen.

Als God de enige is die IS, dan is hij het *zijn* zelf. Alles wat er verder is, komt uit dat *zijn* voort: een universum vol materie, energie, straling, vibratie, ruimte, leven. Alles is doortrokken van de Geest van God die doorstraalt in tal van geesten en geestelijke fenomenen: wijsheid, liefde, verlangen en wat er verder in levenden kan opbloeien. Als wij deze geestelijke activiteit bij onszelf ontwaren, mogen we weten dat zij de werking zijn van de Geest van God in ons. We worden begeesterd door het goede, het ware en het schone dat wij ontdekken in de wereld rondom ons, in elkaar, in onszelf. Wij worden geïnspireerd tot goede gedachten, en kunnen dat uiten in kunst, in taal, in een lied. De wereld is immers veel meer dan wij kunnen zien, grijpen en eten. **Er is Geest.**

Niet steeds, maar op goede momenten ervaren wij dat onze waarneembare wereld **beziëld** is. De dingen zijn meer dan ze oppervlakkig lijken; de ziel geeft er zin en betekenis aan. Elk ding, (mini of mega) elk bestaan (levend of levenloos) elke samenhang of samenwerking wordt gedragen door die ziel. Dit gevoelen, gegroeid en opgebloeid uit de ervaring van vele generaties van mensen, moet ten grondslag liggen aan het Godsbesef dat we in allerlei gedaanten bij oude culturen terugvinden. Het (apocriefe) bijbelboek Wijsheid (1:7) drukt het heel kernachtig uit: ***De Geest des Heren vervult heel de aarde.***

Die geest vervult elk mens, elk dier, elk ding. God staat niet buiten onze wereld of onze ervaring, maar vervult ons, van binnenuit. Daardoor zijn wij bij machte, ons innerlijk open te stellen voor het transcendente, het mens-overschrijdende, het goddelijke.

Deze relatie van God met de wereld zal ooit bedoeld zijn met het idee *Schepping*: de Geest geeft aanzijn aan de dingen. Sindsdien wordt alles wat bestaat, stoffelijk en geestelijk, nuttig of rampzalig, door dezelfde Geest gedragen. Alles bestaat in hem; alles wat gebeurt, gebeurt in hem en van hem uit. Misschien bedoelde Plato deze relatie toen hij zei dat niet de zichtbare verschijnselen maar de erachter liggende ideeën de werkelijkheid zijn. Het idee God omvat alle ideeën; de dingen zijn er de zichtbare presentie van. Wij zijn dit soort denken verleerd, te zeer op de stoffelijk waarneming gefixeerd. We zien God als een individu naast en liefst boven ons (het “opperwezen”), terwijl het juist Gods wezen is, dat hij in ons is. Bij de filosoof Georg Hegel († 1831) lezen we: “...Om de goddelijkheid in onszelf te ontdekken moeten we het vervreemdende idee van een afzonderlijke externe God loslaten.” Ook bij veel andere denkers en in de geschriften van andere culturen vinden wij dit Gods-idee terug. Het is bepaald geen afgeronde constructie; er is alle ruimte voor verder denken. Dat vrije denken zal ons ongetwijfeld op twijfelachtige paden brengen met namen als pantheïsme e.d. Echt bezwaarlijk kan dat niet zijn, zolang wij elkaar het recht geven over God te denken en de vruchten van dat denken met elkaar te delen. Mijn gods-idee komt dicht bij het panentheïstische denken: alles bestaat in God; hijzelf gaat dat alles te boven.

God is de bezieling van heel de ruimte en ik maak deel uit van die ruimte. Ook in mij, deel van de bezielde wereld, en in de mensen die ik ontmoet leeft die ziel. In hem moet dus ook heel de schepping (inclusief de ons vijandelijke krachten) ons dierbaar zijn. Wij mensen zijn elkaars Geest-verwanten, wij zijn kinderen van God, hij is *Onze Vader* (typisch zo’n term uit de paternalistische tijd). Hij is ons zeer nabij, van binnenuit. Met hem kunnen wij makkelijker bidden dan met een persoon die wij buiten ons zouden zoeken.

De God die de ruimte bezielt draagt alle leven. Elk individueel leven speelt zich in die ruimte af; het vloeit uit God voort en vloeit bij onze dood weer naar hem terug. Dit is dan het leven na de dood. In hoeverre wij dat als persoon individueel zullen beleven weten we niet. Het “eeuwig leven” speelt zich naar mijn idee af in een sfeer buiten de ruimte en de tijd. Wij zullen daar collectief deelgenoot zijn van alle tijden en plekken in het heelal. Misschien speelt ook hier het “Eindeloos bewustzijn” van Pim van Lommel een rol. Bespiegelingen over dit soort onzekerheden laat ik maar aan de vakmensen over.

Dat er tijd en ruimte zou zijn voor vergelding van goed en kwaad uit het voorbije leven lijkt mij onwaarschijnlijk; ik houd me liever bij de God die vergeeft en tranen uitwist.

*

Denken over God is als tasten in het donker. Wij zullen het mysterie niet doorgronden maar we kunnen wel hulpbeelden bouwen die ons zoeken ondersteunen en die ons helpen God nabij te komen.

Alles wat is neemt deel in het *zijn* van God. Ook als wij ons dat niet bewust zijn, is er in ons iets dat appelleert aan deze relatie. Misschien is er vanaf het eerste begin van menselijk bewustzijn een besef

geweest van deze band met God. Dit zou een verklaring kunnen zijn van het Godsbegrip, dat onuitroeibaar is in de mensengeschiedenis, in alle culturen, tijden en plaatsen, Rond dat onbegrepen begrip is in de loop der eeuwen een oerwoud van bedenksels ontstaan, pogingen van mensen iets van die God te begrijpen. Zij hebben hun ideeën met elkaar gedeeld, er zijn: religies en verhalen ontstaan die deel werden van allerlei culturen en langs omwegen uiteindelijk ons bereikten. Zo zitten we nu met een grote rijkdom aan Gods-ideeën, evenzovele vruchten van ontwikkelingen, cultuurgeschiedenis, geografie, sociale omgeving enzovoort. Religies zijn gekomen en gegaan of gebleven. Een God die gewild had “dat zij allen één zijn” zou het anders hebben aangepakt. Als wij geloven in één God, dan heeft die God wel veel verschillende gezichten. Dat zou ons op z’n minst voorzichtig moeten maken bij het poneren van geloofswaarheden. Bij elk van die uitspraken is één ding wel duidelijk: God is anders.

Het Godsbeeld van onze tijd draagt de last van het verleden. Toen eenmaal het besef van God als een werkelijkheid in het leven van mensen had post gevat, is men dat idee gaan verbinden met de vele levensvragen. Het bleek dat het idee God op veel van die vragen een antwoord bood. Er is ontzettend veel over hem verteld en verondersteld, ideeën zijn opgebloeid, bevochten en verworpen, en uiteindelijk heeft een complex van visies ons bereikt. Als wij het over God hebben, speelt heel die historie mee. Omdat het idee God ons heilig is, nemen we ook het verhaal eromheen voor lief. Het kost ons grote moeite daarvan los te komen. Toch is dat nodig, als blijkt dat het verhaal niet meer past in onze cultuur; het maakt het godsgeloof voor onze tijdgenoten onbereikbaar. Als ons godsbesef inderdaad besmet is met allerlei voorstellingen die er in de loop der eeuwen aan zijn blijven hangen, dan is het hard nodig dat we ons daarvan bevrijden. Ik noem drie van die voorstellingen die typisch uitgaan van een god als “iemand”buiten of boven ons:

- De almachtige. Mensen hebben zich altijd verwonderd over dingen die zij niet begrepen: de natuur, ziekte, leven en dood, gebeurtenissen, geluk en noodlot. Men vond een bevredigende verklaring in hun god aan wie grote (al)macht werd toegedicht. Hij kon naar willekeur goed en kwaad laten gebeuren en we moesten hem te vriend houden met gebeden en offers. De wetenschap heeft veel van deze dingen begrijpelijk gemaakt, maar we houden toch het beeld overeind van de machtige wonderdoener van wiens wil en wijsheid wij afhankelijk zijn. Het beeld roept wel veel vragen op, zoals: als God het goede wil en kan, waar komt dan alle ellende vandaan?

Dit godsbeeld is ook niet nodig. Het wereldgebeuren kan zich zonder goddelijk ingrijpen voltrekken, hetzij door blind noodlot hetzij door menselijk toedoen. God staat er niet buiten, integendeel: hij beleeft het van binnenuit. *Ik ben erbij* is mensen die lijden nabij.

- Zonde. Het menselijk samenleven is een riskant bedrijf. We moeten elkaar het leven mogelijk maken maar we zijn wel toegerust met de drang tot overleven, desnoods ten koste van elkaar. Was dat niet zo,

dan waren we al duizenden jaren geleden uitgestorven. We moeten de oerdrang om te overleven wel in toom houden; er moeten dus regels zijn en sancties om de naleving af te dwingen. Zolang samenlevende groepen geen sterke overheidsmacht hadden, moest de rechtsmacht bij een god liggen. Hij zorgde voor vele ge- en vooral verboden en keek zorgvuldig toe op de naleving ervan. Overtreding heette “zonde” en de god bestrafte die, zo niet in dit leven dan erna. Gelukkig is er ook sprake van liefde en vergeving, er is dus hoop. Maar de straffende gerechtigheid gods blijft ook in beeld.

Angst voor straf heeft vast wel kwaad voorkomen, maar het is een pover motief om het kwade te laten. We kunnen beter bij onszelf en bij anderen het morele besef ontwikkelen, dat we het goede moeten doen omwille van het goede. Dat besef zie ik liever als een teken van Gods nabijheid dan de angst voor de straffende rechter. Als er geen straffende god is, zal veel kwaad ongewroken blijven, maar God zal de slachtoffers wel nabij zijn.

- Glorie. Gods grootheid gaat die van de mensen verre te boven. Ook mensen kunnen een aardige grootheid bereiken: koningen wonen in paleizen, omgeven met praal, macht en gehoorzame dienaren. Ze worden toegejuicht door het volk dat slaafs doet wat er wordt bevolen. Onze god moet wel een zéér machtige koning zijn; laat ons hem loven en prijzen. Terwijl wij in ons normale denken democratisch met onze overheid omgaan, met enig respect maar vooral met kritiek, blijven wij God de allure toedichten van een oppermachtige heerser die boven elke kritiek verheven is.

Onvermijdelijk dringt in onze tijd het besef door, dat deze superkoning-keizer een fictie is. Daarvoor in de plaats komt grote hoogachting en liefde voor de drager en de bezieler van ons bestaan.

In de loop der eeuwen hebben vele wijze mensen gedacht, gepraat en geschreven over dingen die zij van waarde vonden: hun geschiedenis, de grootheid van hun volk, hun godsideeën. Sommige van die schrifturen zijn bewaard gebleven: we kennen Veda's, mythen, Koran, de Bijbel en vele andere. Zij getuigen van de wijsheid van vroeger en inspireren mensen van nu. Daar mogen we dankbaar voor zijn. Het is heel begrijpelijk, dat men aan die waardevolle geschriften een goddelijke herkomst is gaan toedichten. Dat paste wel in het godsbeeld en de cultuur van die tijd. Bij verandering van tijden kan ook die visie veranderen. Wij zijn niet meer zo gauw geneigd aan menselijke schrifturen een goddelijk gezag toe te kennen. De ervaring leert, dat daar veel misverstanden uit voortkomen.

De bijbel kent veel metaforen: verhalen met een betekenis; de waarde zit niet in het verhaal maar in de betekenis. Men zou dezelfde betekenis kunnen overbrengen met een ander verhaal, en dat zou de voorkeur verdienen als het oude verhaal niet meer begrepen zou worden. In plaats daarvan is men het verhaal als zodanig gaan sanctioneren, het werd als historie voorgesteld en de eigenlijke betekenis ging verloren. Aldus ontstane misverstanden hebben de geloofwaardigheid van de religie geen goed gedaan.

Onze godsbeelden zijn versleten en onbruikbaar. Inmiddels zijn deze beelden diep geworteld in het geloofsbesef van de huidige generatie. Ze klinken door in de teksten van gebeden en gezangen, in de liturgie en de verkondiging van de kerk. Dat zal niet gauw veranderen. Het beste dat we kunnen hopen is, dat de omstreden teksten en zienswijzen geleidelijk worden genuanceerd en gerelativeerd; dat het metaforische karakter van veel religieuze teksten wordt geaccentueerd en dat er ruimte vrijkomt voor visies die aansluiten bij onze cultuur. Reeds gebeurt dat met betrekking tot de Bijbel, ooit integraal gezien als het onaantastbare Woord van God. Inmiddels erkent de verkondiging dat veel teksten een tijd- en plaatsgebonden betekenis hadden en ons niet meer raken. Zo zouden wij ook kunnen omgaan met visies en geschriften uit de kerkgeschiedenis, uitspraken die ooit antwoord gaven op vragen die toen leefden. Wij moeten durven, onderscheid te maken tussen wat wezenlijk van God getuigt en wat als een soort bijlagen opzij gelegd kan worden, interessant voor historici maar niet bepalend voor wie nu God zoeken.

Voor veel gelovigen zal het moeilijk zijn, afscheid te nemen van de oude vertrouwde beelden waarop hun geloofsleven stoelt. Wij mogen hen niet van dat fundament beroven. Het is een zaak van wijs pastoraal beleid, de oude waarden in stand te houden zolang dat wenselijk is, en intussen wel de nieuwe zienswijzen de ruimte te geven in de hoofden en de harten van de mensen, opdat de komende generatie weer volop en overtuigd in God kan geloven.

Wie "GOD" zegt, bedoelt te zeggen dat de wereld waarin wij leven bezielde is.

Met die ziel ben ik verbonden. Ze leeft in mij, is even persoonlijk als ikzelf. Met die God heeft mijn leven én dat van anderen zin, heeft mijn relatie tot die anderen zin.

In die God wil ik graag geloven.

Er leeft in de wereld een machtig geheim,
geweten door hen die Zijn kinderen zijn.

Voor hen wordt het wezen der schepping onthuld:

De Geest van de Heer heeft de aarde vervuld.

In de wereld rondom mij, in alles wat leeft
is de Geest die het zin en betekenis geeft.

Hij richt mijn gedachten, mijn woorden en daden.

Ik deel in Gods Geest. Ik noem dat genade.